

Keywords: *citizens' self-organization bodies, territorial self-organization, local democracy, local self-government, the problem of local importance.*

УДК 341.32(045)

Д. В. Євенко

ВОЄННА ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті розглядаються історико-правові аспекти до визначення воєнної організації суспільства і держави як онтологічної основи виникнення оборонної функції держави.

Ключові слова: *воєнна організація суспільства і держави, оборона функція держави, обороноздатність держави, нормативне супроводження оборонної функції держави.*

Постановка проблеми. Становлення науки конституційного права, яка дозволяє на основі встановлюваних законів, закономірностей, залежностей, моделей, концепцій, методів і технологій найбільш раціональним чином впливати на становлення і взаємодію держави, суспільства і особистості, є найважливішим чинником становлення і розвитку демократичної правової державності.

Представляється, що сума таких знань, які покладені в основу наукової картини державно організованого світу, що розвивається, дозволяє описати, пояснити і передбачити процеси формування державності в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції. Вони допомагають уникати ситуацій збою в розвитку, забезпечувати превентивні заходи, що перешкоджають зниженню ефективності державного управління за факторами цілеспрямованого прогресу, зменшувати ризики виникнення і глибину конституційних криз, що виникають та є пов'язаними з функціонуванням політичної системи суспільства.

Видається, що закони, які регламентують і регулюють конституційно-правові відносини, дозволяють забезпечити не тільки ординарне, але і перспективний розвиток держави в контексті забезпечення її моделювання і розробки на їх основі нормативних та організаційних технологій перетворення держави та її завдань і функцій.

Саме в системі координат «державна – завдання держави – функції держави» розробляється і формується комплекс наукових знань, що дають уявлення про стійкість держави, стабільності функціонування її інститутів, що дозволяє говорити про виникнення певних принципів, наукових методів, організаційних та організаційно-правових, нормативних технологій конституційно-правового забезпечення управління розвитком держави та її функціонуванням. Особливу роль у цьому процесі відіграють функції держави, які є фактично діяльним, праксеологічним проявом і триваючим результатом реалізації її завдань. Однією з важливих функцій держави, що набуває для неї екзистенційного значення, виступає оборонна функція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематичний аналіз літератури з питань дослідження оборонної функції держави дає підстави для висновків, що всі існуючі наукові дослідження в цій сфері мають переважно функціонально-прикладний характер і спрямовані на дослідження зазначеної функції у контексті її відповідних аспектів – у сфері військового будівництва, національної безпеки держави, політологічних та міжнародно-правових досліджень у контексті глобалізації, регіоналізації, субрегіоналізації військово-політичних блоків, аналітичної діяльності

міжнародного стану справ у розвинених та пострадянських державах, міждержавних інтеграційних об'єднаннях тощо. Разом з тим, в умовах становлення та розвитку нового статусу України як самостійного суб'єкта міжнародного права, а також посягань на її суверенітет та територіальну цілісність з боку інших держав, виникла нагальна потреба в дослідженні найважливішою зовнішньої/внутрішньої функції держави – оборони від нападу ззовні та підготовки до відбиття такого нападу зсередини. Наявність нового змісту оборонної діяльності як системи заходів, закріплених у Законі України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року [1], та інших нормативно-правових актах, а також механізм її реалізації в сучасних екстраординарних умовах функціонування державності в належній мірі не вивчені.

Разом з тим, слід зазначити, що вітчизняною, в тому числі й радянською суспільною наукою, в останні роки був створений потенціал ідей, концепцій, підходів, на основі яких відбувалося поступове доктринальне освоєння проблем оборонної діяльності держави. Це відноситься до наукових досліджень, присвячених проблемам зовнішньої безпеки, авторами яких є: Г. А. Арбатов, В. А. Волков, Ю. І. Дерюгін, М. М. Єфімов, А. С. Кінайський, М. П. Клекіт, В. І. Ковальов, М. В. Лазарев, І. В. Радик, В. В. Серебрянніков, О. С. Скворцов, Ю. А. Токарев та інші.

Значно раніше зовнішні функції держави, в тому числі з аналізом стану досліджуваної функції, розглядалися вітчизняними та російськими вченими-правознавцями: М. І. Байтіним, І. П. Блищенком, Ю. А. Дмитрієвим, І. П. Ільїнським, А. І. Каски, А. І. Канівським, Г. М. Мановим, Л. А. Морозовою, В. Ф. Погорілком, І. М. Сенякіним, Ю. М. Тодикою, М. П. Фарберовим, О. Ф. Фрицьким, В. М. Хропанюком, М. В. Черноголовкіним і деякими іншими.

Але в умовах активного розвитку незалежної української державності та виникнення нових погроз міжнародній та регіональній безпеці, зазначена проблематика об'єктивується, актуалізується та потребує свого подальшого дослідження. Тому *метою* даної статті є дослідження історико-правових аспектів становлення та формування військової організації суспільства і держави як онтологічного чинника у виникненні оборонної функції держави у її сучасному розумінні та розвитку.

Викладення основного матеріалу. У юридичній науці під функціями держави прийнято розуміти основні напрями її діяльності, в яких виражаються сутність і соціальне призначення, цілі й завдання держави з управління суспільством у властивих її формах і методах. «Особливі функції та сфери діяльності держави, помічав Гегель, – властиві їй в якості її істотних моментів» [2].

Поняття функції держави з'явилося і стало широко використовуватися на попередньому етапі розвитку вітчизняної теорії держави і права. У рамках марксистсько-ленінського підходу до держави виділялася, класова сутність держави, стверджувалося, що оскільки і напрямок, і предмет, і зміст діяльності держави і система структурних утворень, що забезпечує їх, змінюються залежно від зміни класової сутності і форми держави, остільки для визначення цієї залежності цілком доречним є поняття саме функції. У сучасних умовах розвитку вітчизняної теорії держави зберігається функціональний підхід до діяльнісного боку держави, але з одним істотним уточненням: розширюється і поглиблюється соціальне призначення держави, здійснюється відхід від жорсткої взаємозалежності між змінами класових характеристик держави і, відповідно, її функцій.

При аналізі існуючих підходів до визначення функцій держави можна виокремити характерні основні риси і ознаки, що їх характеризують.

По-перше, внутрішній зміст будь-якої функції це складна та квазісистемна сукупність групи аспектів діяльності держави, які об'єднуються в одну функцію,

виходячи з характерної специфічності суспільних відносин, на які здійснюється вплив (ознака системності функції держави – Авт.).

По-друге, безпосередній зв'язок між сутністю держави і соціальним призначенням, який реалізується за допомогою відповідних функцій (ознака соціальної значущості функцій держави – Авт.).

По-третє, спрямованість функцій держави на виконання конкретних завдань і досягнення тих чи інших цілей (телеологічних домінант), які постають на кожному історичному етапі розвитку суспільства (телеологічна ознака функцій держави – Авт.).

По-четверте, реалізація функцій здійснюється у визначених формах і особливими методами, властивими державній владі (ознака організаційного та організаційно-правового, в тому числі й конституційного забезпечення функцій держави – Авт.).

По-п'яте, функції держави в процесі їх реалізації свідчать про її призначення та напрямки прогресивного чи регресивного розвитку (ознака інформаційного наповнення функцій держави – Авт.).

По-шосте, саме аналіз реалізації функцій держави, стану такої реалізації, дає можливість корегувати діяльність держави, її інститутів та суб'єктів у необхідному напрямку (ознака праксеологічно-корегуючого наповнення функцій держави – Авт.).

По-сьоме, системний аналіз функцій держави дає можливість виявити основні об'єкти державно-правового впливу через їх регламентацію та регулювання, а також коло суб'єктів, що здійснюють відповідні функції від імені держави та за її дорученням (ознака об'єктно-суб'єктного наповнення функцій держави – Авт.).

По-восьме, системний аналіз функцій держави дає змогу уявити про функціонування держави як єдиного політичного та управлінського організму, що функціонує на відповідній території та є способом існування відповідної групи людей (ознака політичного нарративу у функціях держави – Авт.).

По-дев'яте, системний аналіз функцій дає можливість спрогнозувати їх вихід на систему відносин як всередині держави, так й поза її межами (ознака прогностичності у функціях держави – Авт.).

Для системного дослідження конституювання історичних та нормативно-правових аспектів становлення оборонної (військової) функції сучасної держави представляється необхідним дослідити історико-правові аспекти становлення та розвитку військової організації додержавного, а потім і державно організованого суспільства.

Визначаючи дефінітивну характеристику воєнної організації держави, автори Словника термінів надзвичайних ситуацій розуміють під нею сукупність збройних, а також військово-політичних, військово-економічних, військово-наукових та ін. органів, установ та інститутів держави, що займаються військовою діяльністю [3].

Основним елементом воєнної організації є збройна організація держави, до якої входять збройні формування, передбачені державним законодавством, а також військово-адміністративні, військово-правові органи.

Звідси стає можливим виділити елементний склад воєнної організації. До нього належать такі інститути:

А) збройні сили – виступають в якості ядра і першого елемента складу військової організації (військовий компонент – Авт.);

Б) система життєзабезпечення збройної організації держави – її провідною ланкою виступає військово-промисловий комплекс і частина інших галузей економіки та науки, що переважно працюють у військовій області (матеріально-тиловий компонент – Авт.);

В) органи та установи державної влади, політичні органи та організації, що безпосередньо займаються питаннями оборони і безпеки країни, виступають третім

елементом воєнної організації держави (управлінський компонент – Авт.).

Зазначена вище класифікація підтверджується, розширюється і ранжується розумінням воєнної організації держави, запропонованої авторами Військово-політичного словника «Війна і мир в термінах і визначеннях» під редакцією Д. Рогозіна [4]. Вони вважають, що її елементної базою виступають:

А) у вузькому сенсі:

1) сукупність органів державного і військового управління, інших військ, військових формувань і органів, що складають основу військової організації держави і здійснюють свою діяльність військовими методами (військовий компонент – Авт.),

2) а також частини виробничого та наукового комплексів країни, спільна діяльність яких спрямована на підготовку до збройного захисту та збройний захист держави (матеріально-тилової компонент – Авт.).

Б) у більш широкому розумінні включає в себе також:

3) органи державного управління військово-технічним будівництвом (управлінський компонент – Авт.);

4) нормативно-правову базу (положення, статuti, настанови), що визначають функції, права, обов'язки та взаємозв'язок всіх елементів військової організації держави (нормативний компонент – Авт.).

Слід зазначити, що крім доктринальних підходів до розуміння і тлумачення військової організації держави, існує і нормативне визначення цього терміна. Так, наприклад, згідно тезаурусу (ст.1) Закону України «Про основи державної безпеки» від 19 червня 2003 року [5], воєнна організація держави – це сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких знаходиться під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Систематичне тлумачення наведеного нормативного формулювання призводить до висновку про більш широке і глибоке її змістовне наповнення. По-перше, тут істотно акцентується увага на нормативному аспекті військової організації держави – конституювання сукупності органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України. По-друге, тут вводиться новий демократичний інститут цивільного контролю з боку суспільства за діяльністю зазначених структур. По-третє, вперше закріплюються телеологічні домінанти військової організації держави – захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз. Таким чином, саме воєнна організація держави забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів, протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру. По-четверте, виходячи вже з телеологічних домінант військової організації держави, проявляється її системність – вона являє собою цілісну, збалансовану і раціональну систему, що складається з елементів, що знаходяться в глибокому та органічному взаємозв'язку і взаємозалежності.

Слід зазначити, що такий нормативний підхід до розуміння військової організації держави з'явився не відразу, а в результаті певної нормопроектувальної діяльності та нормативної практики. Вперше поняття військової організації держави в Україні було використано у Постанові Верховної Ради України від 16 січня 1997 року «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» [6], а згодом – розвинена в Законах України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [7] і «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року [8].

Причому, слід вказати, що в двох зазначених законодавчих актах, прийнятих в один і той же день, одним і тим же складом парламенту України, міститься різне

визначення військової організації держави. Так, у Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня в 2003 року воєнна організація держави розуміється – як охоплена єдиним керівництвом сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до Конституції та законів України, діяльність яких перебуває під демократичним контролем суспільства і відповідно до Конституції і законів України безпосередньо спрямована на вирішення завдань захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз (ст. 1 – /тезаурус – Авт./).

На відміну від розуміння військової організації держави в редакції Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року, тут (ст. 1 – /тезаурус – Авт.): а) міститься явно акцентовану вказівку на управлінський фактор – воєнна організація держави охоплена єдиним керівництвом; б) розширюється і уточнюється нормативно-правова база створення військової організації держави – її створення (інституціоналізація – Авт.) відповідно до Конституції та законів України; в) вводиться нормативна база діяльності та функціонування військової організації держави – відповідно до Конституції та законів України; г) укрупнюються і в теж час варіюються телеологічні домінанти в діяльності військової організації держави – вона безпосередньо спрямована на вирішення завдань захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз (в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року, вона безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз).

Загальною рисою обох актів є те, що воєнна організація іменується воєнною організацією держави, а не військовою такою організацією, бо відповідно до позицій філологів вона безпосередньо є пов'язаною з воєнною діяльністю [9].

Наявність таких, здавалося б невеликих, але, як обґрунтовано вважаємо, все ж істотних різництв, свідчить не тільки про низький рівень законопроектних робіт, а й про недостатню якість опрацювання текстів законодавчих актів у постійних комісіях (комітетах) Верховної Ради України, а також про недоробки Головного експертного управління парламенту.

У Військовій доктрині Російської Федерації також закріплюється дефініція військової організації держави. Визначається, що: «... к) воєнна організація держави (далі – воєнна організація) – сукупність органів державного і військового управління, Збройних Сил Російської Федерації, інших військ, військових формувань і органів (далі – Збройні Сили та інші війська), що складають її основу і здійснюють свою діяльність військовими методами, а також частини виробничого та наукового комплексів країни, спільна діяльність яких спрямована на підготовку до збройного захисту та збройний захист Російської Федерації; ...» [10].

Систематичний аналіз даного нормативного підходу до розуміння феномену військової організації держави дає можливість:

а) виділити істотне розширення її суб'єктного складу – у порівнянні з тлумаченням в законодавстві України до кола суб'єктів додатково входять – органи військового управління; інші, крім Збройних Сил, війська, військові формування та органи; частини виробничого та наукового комплексів країни, спільна діяльність яких спрямована на підготовку до збройного захисту та збройний захист Російської Федерації;

б) фактично виділити всі зазначені вище складові елементи військової організації держави, за винятком, мабуть, її нормативного компонента, що представляє для проведеного дослідження основний інтерес.

Разом з тим, видається, що важливо враховувати особливу важливість нормативного компонента, який обумовлює і детермінує управлінський компонент, а

також у більшій своїй мірі створює організаційну та організаційно-правову основу для формування військового та матеріально-тилового компонентів, фактично виконуючи роль ведучого конституюючого та інституційного елемента військової організації держави.

Необхідно також відзначити, що система телеологічних домінант, значення і призначення військової організації залежить від характеру і цілей політики держави. Більше того, її конкретна структура і функції визначаються органами державної влади відповідно до військової доктрини держави, станом військово-політичної обстановки у світі та регіоні, економіки, соціального і духовного життя суспільства, історичними та національними традиціями та ін. об'єктивними факторами.

Діяльність військової організації забезпечує необхідний рівень обороноздатності держави, її військову могутність і бойову могутність збройних сил. У контексті нашого дослідження становить особливий інтерес розуміння обороноздатності держави, як ступеня її підготовленості до захисту від агресії [11] і фактично як онтологічної підстави виникнення її оборонної функції. У цьому контексті викликає доктринальний та праксеологічний інтерес співвідношення понять оборони держави та її обороноздатності. Так, в тезаурусі Закону України «Про оборону України» 1991 року зазначається, що оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Тут же наводиться визначення дефініції обороноздатності держави, під якою розуміють її здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. У структурному розумінні вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації. Виходячи з методологічних позицій формальної логіки між цими двома феноменами існує глибинний та діалектично обумовлений взаємозв'язок – а саме:

А) оборони держави лежить в основі її обороноздатності;

Б) належна організація оборони держави, її високий рівень, є запорукою та логічним наслідком високого рівня її обороноздатності;

В) чим гірше вирішуються питання оборони держави, тим гірше реалізується її воєнна (у вузькому розумінні – Авт.) або оборонна (у широкому розумінні – Авт.) функція, а звідсіля настає негативна деформація обороноздатності держави;

Г) оборона держави, що реалізується за рахунок реалізації її оборонної функції, напряму впливає на формування, розвиток, вдосконалення та визначення її воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалів (загального оборонного потенціалу – Авт.) у сфері оборони та належних умов для його реалізації;

Г') між обороною держави та її обороноздатністю існує прямий, безпосередній, логічно-структурний та функціонально-діяльнісний зв'язок, що викликає виникнення та початок діяльності, або припинення діяльності низки організаційних структур, суб'єктів управління, що здійснюють нормопроектну, нормотворчу, організаційну, організаційно-правову, технічну, процесуальну, технологічну діяльність в профільній сфері з метою реалізації задач оборони держави;

Д) високий рівень оборони держави і її обороноздатність є могутніми політико-правовими та політико-військовими факторами, що детермінують міжнародну правосуб'єктність держави, її спроможність боронити свій суверенітет та територіальну цілісність.

Особливу увагу слід звернути на дихотомічний характер обороноздатності держави, з одного боку, це здатність держави до захисту у разі збройної агресії або

збройного конфлікту. З іншого – можливість вести активні бойові дії проти ворога як на своїй території, так і на території держави-агресора.

На думку Д. Рогозіна, обороноздатність у своїй архітектоніці складається з матеріальних і духовних елементів, що виражають військові, економічні, наукові, соціальні та морально-психологічні можливості як держави, так і народу [12].

Слід звернути особливу увагу на феномен обороноздатності держави в структурно-нормативному її розумінні – вона складається з матеріальних і духовних елементів і є сукупністю військового, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації [13]. Такий підхід онтологічно і функціонально (діяльнісно – Авт.) зумовлює і об'єктивно детермінує формування швидше міліарної, воєнної, комплексної, ніж власне оборонної функції держави.

Офіційне тлумачення поняття обороноздатності держави, що сформульоване ще 6 грудня 1991 року у Законі України «Про оборону України» [14], на думку вітчизняного дослідника В. А. Мандрагеля, одного з авторів Словника-довідника «Державне управління у сфері національної безпеки», в певній мірі, несе інерцію радянських підходів і майже ідентично до даного ще 1978 році у Радянській військовій енциклопедії – найбільш повному і авторитетному в СРСР енциклопедичному виданні з військової проблематики [15]. Це тлумачення за змістом було спорідненим з визначенням військової могутності у класичній моделі її структуризації, яке призвело до синонімічності в науковому та повсякденному уживанні.

Разом з тим, зазначений автор вважає, що воєнна могутність повинна розглядатися як один з ключових елементів обороноздатності держави, але не єдиний. Здатність країни до оборони визначається низкою додаткових складових: якістю зовнішньої політики, наявністю ворогів і союзників, співвідношенням сил військово-політичних угруповань, які протистоять один одному і т.п.

Крім цього, слід зазначити, що рівень обороноздатності держави в конкретний період визначається співвідношенням величини її потенціалів (оборонного, зовнішньополітичного та ін.) до відповідних потенціалів, які може актуалізувати конкретний суб'єкт військової небезпеки (озброєне угруповання іншої держави, держава або група держав) для здійснення агресії. Для розрахунків необхідного рівня обороноздатності необхідно визначити допустимі рівні збитків і втрат для держави, а також проводити ефективний моніторинг характеру, спрямованості і масштабів зовнішньої військової небезпеки і зовнішньої військової загрози [16].

Реальні та потенційні загрози для України, які за певних умов і обставин можуть привести до військового конфлікту та до реагування на які повинні бути готовим наша держава, визначені в Законі України «Про основи національної безпеки України», Воєнній доктрині України. Саме їх облік дає можливість визначити рівень обороноздатності держави і сформулювати компетенцію відповідних органів влади і військового управління у сфері оборони, тобто фактично нормативно забезпечити та врегулювати оборонну функцію держави. На цей рівень впливає ціла низка системних факторів суб'єктивної та об'єктивного властивості:

а) характер військової політики держави, рівень розвитку і підготовки збройних сил, стан інфраструктури території держави (імовірні театри військових дій), сил і засобів цивільної оборони, ефективність заходів щодо забезпечення живучості економіки;

б) велике значення мають також мобілізаційні можливості, склад і бойові можливості військових формувань, кількість і якість озброєнь, морально-духовний стан громадян.

Обороноздатність держави є ключовим і опорним феноменом у становленні,

формуванні, існуванні і реалізації воєнної (оборонної) функції держави. Справа в тому, що в ХХІ столітті рівень обороноздатності держави співвідноситься із здатністю військово-політичного керівництва держави запобігти збройний напад за рахунок використання всіх факторів, включаючи загрозу удару у відповідь, а в разі оголошення війни – у здатності відбити агресію, захистити населення, територію, економіку і відстояти суверенітет держави, в тому числі і за рахунок ведення військових дій на території держави-агресора.

До основних заходів щодо забезпечення обороноздатності держави відносяться:

- прогнозування військово-політичної ситуації та оцінка військових загроз;
- розробка військової політики, концепції воєнного (оборонного) будівництва і розвитку збройних сил, військової доктрини;
- раціональне будівництво та розвиток збройних сил, організація їх всебічної підготовки та підтримання в стані необхідної готовності;
- завчасне планування застосування збройних сил, з урахуванням різних варіантів (сценаріїв) початку і ведення війни;
- розвиток військової науки і прискорене впровадження її досягнень;
- управління розвитком матеріального оснащення збройних сил, перш за все, зброєю і військовою технікою, створення для цього необхідної науково-технічної та технологічної бази;
- підготовка мобілізаційних органів державної влади і управління, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, території і населення країни;
- створення запасів матеріальних цінностей в державних і мобілізаційних резервах;
- планування і здійснення заходів цивільної та територіальної оборони;
- правове регулювання оборонної сфери.

Всі ці завдання фактично є основними напрямками діяльності держави, формуючи її воєнну (оборонну) функцію.

Підтримання обороноздатності держави на належному рівні – об'єктивно представляється однією з найважливіших функцій сучасної держави, яке організовує цілісну систему спеціальних політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів. Правовою основою для їх проведення в мирний час і здійснення захисту держави у воєнний час виступають численні дво- і багатосторонні міжнародні міждержавні договори, що становлять нормативну основу сучасного міжнародного права, а також комплекс внутрішньодержавних документів: конституція, чинне законодавство, воєнна доктрина і т.д.

Для реалізації свого права на обороноздатність, держава створює відповідні інституції – державні органи (насамперед, міністерство оборони) та формує необхідні збройні сили, призначені для стримування потенційних агресорів загрозою нанесення невідворотного удару, а в разі початку війни – для ведення повномасштабних військових дій. Одночасно з цим організується і проводиться в життя комплекс системних заходів державного рівня:

- а) міжнародне співробітництво з метою колективної безпеки і спільної оборони;
- б) контроль за дотриманням чинних міжнародних угод;
- в) ведення всіх видів розвідки для своєчасного розкриття підготовки агресора до нападу, виключенню його раптовості, а також запобігання відставання в стані технічної оснащеності своїх збройних сил від військових формувань потенційних супротивників;
- г) забезпечення належного збереження державної та військової таємниці для раціонального використання передових військових технологій і технологій подвійного призначення в цивільній сфері економіки країни;

г') координація діяльності органів державної влади та управління, а також органів місцевого самоврядування у сфері оборони;

д) здійснення демократичного цивільного контролю за витратами на оборону та діяльністю всіх силових міністерств в обсязі, передбаченому законом.

Громадяни держави беруть участь у забезпеченні обороноздатності своєї держави на основі чинного законодавства. В Україні органи державної влади та органи місцевого управління, відомства, підприємства, установи та організації беруть участь у забезпеченні обороноздатності на основі конституції, відповідних законів, інших нормативно-правових актів.

Таким чином, підтверджується симбіотичний зв'язок і синергетична взаємодія між воєнною організацією держави, її інститутами, обороноздатністю з воєнною (оборонною) функцією держави. Така взаємодія може бути відображеною у вигляді системного блоку відносин, що виникають у процесі державного управління у воєнній (оборонній) сфері, здійснюються на основі певної групи принципів, заснованих на централізації і централізмі, застосування яких детермінується особливою екзистенційною важливістю завдань, що вирішуються державою у воєнній сфері.

Взаємовідносини досліджуваних феноменів можуть бути відображені й у вигляді своєрідної «мотрійки», складовими елементами якої виступають:

- «воєнна організація держави» як сукупність різних державних органів, основною метою яких є забезпечення становлення, функціонування та реалізації воєнної функції держави;

- «обороноздатність держави» як сформований якісний результат діяльності її воєнної організації;

- «воєнна (оборонна) функція держави» як аксіологічна і епістемологічна якість її обороноздатності.

Наведені вище доктринальні позиції і нормативні встановлення щодо воєнної організації держави, їх суперечливість, неповнота, різна акцентуація на суб'єктно-об'єктному складі і різночитання телеологічних домінант, переконливо показують, що онтологічний зміст феномену воєнної організації держави є таким, що ще не устоявся, схильним до доктринальних і нормативних девіацій, які детерміновані суб'єктивними позиціями вчених –представників військової та правової доктрин, а також суб'єктивними міркуваннями національного законодавця, який кладе в основу її дефінітивної характеристики тактичні інтереси і завдання держави.

На розуміння воєнної організації держави, як і її оборонної функції, істотний вплив оказує історичний розвиток людської цивілізації. В історичній ретроспективі питання воєнної організації завжди відігравали важливу роль. Ще на рівні існування первісного соціуму питання збройного захисту виступали в якості основоположного і екзистенційного фактора, що грає провідну роль у збереженні людської популяції.

Історики держави і права визначають особливу роль і значення воєнної організації соціуму серед факторів, що впливають на утворення держави. На ранніх етапах розвитку людського суспільства, переходу до державності сприяло зростання воєн і воєнної організації в період становлення ранньоземлеробських і ранньофеодальних суспільств. Крім постійного збагачення за рахунок захоплення рабів і худоби, воєнна організація служила і для захисту власних інтересів племен. Важливою видається й інша обставина. Військовий побут консолідував первісне суспільство, сприяв об'єднанню родинних племен в єдиний народ. Це, в свою чергу, вело до узурпації одним з військових вождів (царів) найбільш сильного племені влади вождів інших племен. Тим самим відбувалося одержавлення влади. Війни, таким чином, ініціювали процеси класоутворення, посилювали владу вождів племен [17].

Якщо взяти первинний етап становлення державності, то у Стародавній Греції

міста-поліси мали свої постійні збройні формування – протоармії, збройні загони, які склалися з воїнів та інших громадян поліса, підпорядковувалися військовим начальникам і центрам політичної влади (архонтам, царям, колективним органам керівництва – ареопаг і т.д.). Озброєна організація міст-полісів відіграла визначальну роль у становленні державності Стародавньої Еллади, вона була тісно спаяною з політичною владою.

Перший документально зафіксований і досконально досліджений досвід створення регулярної армії на основі військового призову також належить стародавнім грекам. Йдеться про інститут ефебії. З деякими відмінностями він існував в більшості грецьких держав. Протягом першого року служби молоді люди вчилися володіти зброєю, посилено займалися спортом, загартовуючи тіло і зміцнюючи дух. Другий рік навчання був присвячений більш спеціальним військовим дисциплінам: вони обходили кордони держав-полісів з метою їх охорони, виступали в походи для ознайомлення з польовою службою, вчилися будувати і штурмувати фортеці. Тільки пройшовши через всі тяготи служби в ефебії молодий чоловік ставав повноправним громадянином античного поліса. Керували ефебією досвідчені воїни, які викладали основи військового мистецтва і стежили за дисципліною і моральністю молодих людей [18].

В даний час у істориків є достатньо інформації, щоб стверджувати, що в VII ст. до н. е. в Пелопоннесі склалася система, що характеризується пануванням на полі бою важкоозброєних воїнів, що боролися спочатку одною шеренгою. Але поступово побудова змінюється – виникають дві і декілька шеренг – таким чином, виникає знаменита грецька (македонська) фаланга.

Фаланга (грец. «*chjalagx, ggoV* [19]»), як спосіб побудови воїнів для рукопашної сутички, в самому широкому своєму значенні проіснувала до XVII ст. (паневропейської Тридцятилітньої війни, коли, будучи ще витісненими цільномушкетерськими ротами, основу армій Європи становили змішані роти пікінерів і мушкетерів або аркебузирів). У військовій історії античної Греції і в історії еволюції європейської піхоти можна знайти чимало схожих моментів. На непоодинокі подібні моменти тактичних функцій і особливостей грецької фаланги з європейськими арміями середньовіччя вказує, зокрема, німецький військовий історик Г. Дельбрюк [20].

Розуміння сутності даного явища сприяє кращому розумінню військової історії всього людства і військової організації держави, зокрема. В основі такого явища лежить озброєння воїнів, що знаходяться в шеренгах і їх колективні та синхронні дії, що вживаються в період контакту з ворогом.

Разом з тим, навіть наявність фаланг у міст-полісів не було гарантією їх безпроблемного існування в умовах миру. Тому, виходячи з особливостей давньогрецької державності, об'єктивний характер носив процес створення військових і військово-релігійних спілок – сіммахій і амфікціоній, що використовувались для колективного відбиття нападу зовнішнього ворога і оборони [21].

Воєнна організація Стародавнього Риму з'явилася основним стрижнем римської державності [22]. Воєначальники, що раніше представляли окрему страту суспільства, поступово знаходять політичну владу і, завойовуючи нові землі в результаті експансії, розширюють могутність і благополуччя армії і держави, в тому числі і за рахунок підкорених народів. На всіх етапах розвитку Стародавнього Риму, включаючи республіканський і імператорський, армія пронизує всі інститути держави, надаючи рішучий вплив на формування владних інститутів і підтримання порядку в державі і підкорених їй землях.

Виходячи з запозичення римських державних інституцій на підкорених землях, а це фактично вся територія Європи, частина території Азії та Африки, також формується аналогічна воєнна організація.

Період виникнення національних держав у XVI ст. також починається з формування воєнної організації. Сучасна державність, не дивлячись на її демократизм, виходячи з останніх подій в Україні, також повинна мати ефективну воєнну організацію.

Висновки. Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- в системі координат «держава – завдання держави – функції держави» розробляється і формується комплекс наукових знань, що дають уявлення про стійкість держави, стабільності функціонування її інститутів, що дозволяє говорити про виникнення певних принципів, наукових методів, організаційних та організаційно-правових, нормативних технологій конституційно-правового забезпечення управління розвитком держави та її функціонуванням. Особливу роль у цьому процесі відіграють функції держави, які є фактично діяльним, праксеологічним проявом і триваючим результатом реалізації її завдань. Однією з важливих функцій держави, що набуває для неї екзистенційного значення, виступає оборонна функція;

- в процесі визначення функцій держави можна виокремити характерні основні риси і ознаки, що їх характеризують: а) внутрішній зміст будь-якої функції це складна та квазісистемна сукупність групи аспектів діяльності держави, які об'єднуються в одну функцію, виходячи з характерної специфічності суспільних відносин, на які здійснюється вплив (ознака системності функції держави – Авт.); б) безпосередній зв'язок між сутністю держави і соціальним призначенням, який реалізується за допомогою відповідних функцій (ознака соціальної значущості функцій держави – Авт.); в) спрямованість функцій держави на виконання конкретних завдань і досягнення тих чи інших цілей (телеологічних домінант), які постають на кожному історичному етапі розвитку суспільства (телеологічна ознака функцій держави – Авт.); г) реалізація функцій здійснюється у визначених формах і особливими методами, властивими державній владі (ознака організаційного та організаційно-правового, в тому числі й конституційного забезпечення функцій держави – Авт.); г') функції держави в процесі їх реалізації свідчать про її призначення та напрямки прогресивного чи регресивного розвитку (ознака інформаційного наповнення функцій держави – Авт.); д) саме аналіз реалізації функцій держави, стану такої реалізації, дає можливість корегувати діяльність держави, її інститутів та суб'єктів у необхідному напрямку (ознака праксеологічно-корегуючого наповнення функції держави – Авт.); е) системний аналіз функцій держави дає можливість виявити основні об'єкти державно-правового впливу через їх регламентацію та регулювання, а також коло суб'єктів, що здійснюють відповідні функції від імені держави та за її дорученням (ознака об'єктно-суб'єктного наповнення функцій держави – Авт.); є) системний аналіз функцій держави дає змогу уявити про функціонування держави як єдиного політичного та управлінського організму, що функціонує на відповідній території та є способом існування відповідної групи людей (ознака політичного нарративу у функціях держави – Авт.); ж) системний аналіз функцій дає можливість спрогнозувати їх вихід на систему відносин як всередині держави, так й поза її межами (ознака прогностичності у функціях держави – Авт.).

- оборонна функція виникає та формується завдяки та на базі воєнної організації суспільства і держави;

- під воєнною організацією держави треба розуміти її збройну організацію, до якої входять збройні формування, передбачені державним законодавством, а також військово-адміністративні, військово-правові органи;

- до елементного складу воєнної організації держави належать такі інститути: а) збройні сили (військовий компонент – Авт.); б) система життєзабезпечення збройної організації держави (матеріально-тиловий компонент – Авт.); в) органи та установи державної влади, політичні органи та організації, що безпосередньо займаються

питаннями оборони і безпеки країни (управлінський компонент – Авт.).

- систематичне тлумачення нормативного формулювання воєнної організації держави свідчить про її більш широке і глибоке змістовне наповнення, бо тут: а) істотно акцентується увага на нормативному аспекті військової організації держави – конституювання сукупності органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України; б) вводиться новий демократичний інститут цивільного контролю з боку суспільства за діяльністю зазначених структур; в) вперше закріплюються її телеологічні домінанти – захист національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз; г) проявляється її системність – вона являє собою цілісну, збалансовану і раціональну систему, що складається з елементів, що знаходяться в глибокому та органічному взаємозв'язку і взаємозалежності.

- в контексті історичної ретроспективи: а) воєнна організація первісного суспільства «спаювала» його членів і виступила передвісником та каталізатором державності; б) воєнна організація державно організованого суспільства є базою для виникнення оборонної функції держави та феноменом, що детермінує її обороноздатність.

Список використаної літератури

1. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст.106.
2. Гегель Г. В. Ф. Философская пропедевтика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.ukrweb.net/books/gegel01/txt03.htm>
3. Словарь терминов чрезвычайных ситуаций, 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/mchs/Voennaja-organizacija-gosudarstva-2387.html>
4. Военная организация государства [Электронный ресурс]. // Война и мир в терминах и определениях: военно-политический словарь/ под ред. Д. Рогозина. – Режим доступа: <http://voina-i-mir.ru/chapter/8>
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
6. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
8. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 року// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.
9. Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2001. – С. 145, 155.
10. О Военной доктрине Российской Федерации: Указ Президента Российской Федерации от 05.02.2010 № 146 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://femidarf.ru/base/197383/index.htm>
11. Обороноспособность государства [Электронный ресурс] // Война и мир в терминах и определениях: военно-политический словарь / под ред. Д. Рогозина. – Режим доступа : <http://www.voina-i-mir.ru/article/600>
12. Обороноспособность государства [Электронный ресурс] // Война и мир в терминах и определениях: военно-политический словарь / под ред. Д. Рогозина. – Режим доступа : <http://www.voina-i-mir.ru/article/600>
13. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст.106.
14. Там само.

15. Мандрагеля В. А. Обороноспособность государства [Электронный ресурс] / В. А. Мандрагеля // Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник. – Режим доступа : <http://nationalecurity.org.ua/2012/09/07/%D0%B2/>
16. Там само.
17. Теория государства и права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib4all.ru/base/B3100/B3100Content.php>
18. Разин Е. А. История военного искусства в 3-х т. / Е. А. Разин. – СПб. : Полигон, 1999. – Т. 1: История военного искусства XXXI в. до н.э. – VI в. н.э. – С.15.
19. Козаржевский А. Ч. Учебник древнегреческого языка / А. Ч. Козаржевский. – М. : Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1993. – С. 270.
20. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Г. Дельбрюк. – М., 1936. – Т.1. – С. 47.
21. Свечин А. Эволюция военного искусства с древнейших времен до наших дней : Т.1 / А. Свечин. - М. –Л. : Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927. – С. 36.
22. Маркс Э. Римляне / Э. Маркс, Г. Тинджей. – М. : Росмэн, 1994. – С. 21.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2014 р.

D. V. Yevenko

**MILITARY ORGANIZATION OF SOCIETY AS THE ONTOLOGICAL BASIS
OF MILITARY FUNCTIONS OF THE STATE: HISTORICAL AND LEGAL
ASPECTS**

The article deals with the historical and legal aspects to the definition of the military organization of society and the state as an ontological foundation occurrence defensive functions of the state.

The author argues that in the coordinate system of «state - a problem state - state functions» developed and formed a set of scientific knowledge, showing the stability of the state, stability of its institutions, which suggests the occurrence of certain principles, scientific methods, institutional and organizational legal, regulatory technologies constitutional and legal maintenance of development of the state and its functioning. A special role in this process is played by public functions that are actually active, praxeological manifestation and result of the ongoing implementation of its tasks. One important function of the state, which gets her existential significance, serving a defensive function.

It is claimed that there is a defensive function and is formed by, and on the basis of the military organization of society and the state. In the state military organization must understand its armed organization, which includes militias provided state law and military administrative, military and law enforcement. By the elemental composition of the military organization of the state include the following institutions: a) the armed forces (the military component - Ed.) b) support system of military organization of the state (material and rear component - Ed.) c) the bodies and institutions of the government, political bodies and organizations that are directly involved in the defense and security (management component - Ed.).

It is noted that the systematic interpretation of the normative formulation of the military organization of the state shows its broader and deeper content, as here: a) essentially focuses on the normative aspect of the military organization of the state - the constitution of the totality of the government, military formations created in accordance with the laws of Ukraine; b) introduce a new democratic institution of civilian control of society over the activities of these structures; c) it fixed first dominant teleological - the protection of national interests of Ukraine from external and internal threats; d) shows its consistency - it is a holistic, balanced and rational system that consists of elements that are in deep and organic interrelation and interdependence.

The author notes that in the context of historical retrospectives: a) military organization of primitive society «solder» its members and acted as a catalyst precursor and the state; b) the state military organization organized society is the basis for the emergence of defensive functions of the state and the phenomenon that determines its defense.

Keywords: *military organization of society and the state, the defense function of the government, national defense, law support of regulatory defense functions of the state*

УДК 342.4(477)

С. А. Панасюк

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ВІД 26.06.2014 РОКУ І ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: АНАЛІЗ ВІДПОВІДНОСТІ

У даній статті проаналізовано текст проекту Закону України про внесення змін до Конституції України № 4178а, що був внесений Президентом України 26.06.2014 р., щодо його відповідності тексту та базовим принципам Європейської хартії місцевого самоврядування.

Ключові слова: *Європейська хартія місцевого самоврядування, проект Закону України про внесення змін до Конституції України, переклад термінів, імплементація принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.*

Постановка проблеми. При підписанні та ратифікації Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року [1] (далі: Хартія), Україна взяла на себе обов'язок неухильно дотримуватись принципів, що закладені в тексті Хартії [2].

Хартія є базовим документом, що визначає основні принципи запровадження якісного європейського місцевого самоврядування.

Процес імплементації принципів Хартії має відбуватись постійно, а всі законодавчі ініціативи, якщо вони зачіпають питання існування, організації діяльності та реформування місцевого самоврядування, повинні аналізуватись на відповідність положенням Хартії.

Президент України Петро Порошенко, 26.06.2014 року, вніс до Верховної Ради України проект Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування) № 4178а [3] (далі: Законопроект).

Даний законопроект, на нашу думку, має бути обов'язково проаналізований щодо його відповідності положенням Хартії, з метою покращення імплементації принципів Хартії в законодавство України та недопущення можливості внесення змін до Основного Закону, що суперечать тексту та принципам Хартії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та міжнародні експерти неодноразово наголошували на наявності проблем щодо імплементації принципів Хартії в законодавство України. А тому, подальше погіршення ситуації та відсутність аналізу проектів нормативно-правових актів, що можуть зачіпати сферу повноважень місцевого самоврядування, може повністю нівелювати процес імплементації принципів Хартії та європейської інтеграції України.

Так, В. В. Кравченко наголошує на неповному відтворенні принципів Хартії в Конституції України та в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4].

Автори підручника «Муніципальне право України» зауважують на недоліках